

ЭКСПОРТ ОПЕРАЦИЯЛАРИНИНГ ТАҲЛИЛИ

Хужамурадова Сурайё Ибрагимовна

Тошкент давлат аграр университети, Бухгалтерия
ҳисоби, таҳлил ва аудит кафедраси таянч докторанти

E-mail: surayyoxodjamuradova.231286@gmail.com

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада ташқи иқтисодий фаолият таҳлилида экспорт операцияларининг таҳлили баён қилинган. Экспорт ҳажми ва унинг ўзгаришига таъсир этувчи омиллар таҳлили кўрсатиб берилган.

Калит сўзлар: ташқи иқтисодий фаолият, экспорт операциялари, таҳлил, ташқи савдо обороти динамикаси, экспорт ҳажми.

АННОТАЦИЯ

В данной статье описан анализ экспортных операций при анализе внешнеэкономической деятельности. Показан анализ факторов, влияющих на объем экспорта и его изменение.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, экспортные операции, анализ, динамика внешнеторгового оборота, объем экспорта.

ABSTRACT

This article describes the analysis of export operations in the analysis of foreign economic activity. The analysis of the factors influencing the volume of export and its change is shown.

Keywords: foreign economic activity, export operations, analysis, dynamics of foreign trade turnover, export volume.

КИРИШ

Ташқи иқтисодий фаолият билан шуғулланиш ва жаҳон бозорининг актив иштирокчиси ҳамда субъекти сифатида қатнашиш ҳар бир хўжалик юритувчи субъектнинг бош максади ҳисобланади. Бу бевосита корхона, фирма маҳсулотининг жаҳон бозорига чиқиши ва уни банд этиши, ўз харидорини топишида корхона истиқболини белгилаш, фаолият натижавийлигини ўстиришнинг муҳим омили сифатида қаралади.

Сўнгги йилларда ҳукуматимиз томонидан тадбиркорлик субъектларининг экспорт фаолиятини қўллаб қувватлаш ҳамда рағбатлантиришга катта эътибор қаратилмоқда. 2023 йил 20 декабрда Президент Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлис ва Ўзбекистон халқига Мурожаатномасида экспорт масаласига тўхталиб ўтилди. «...2023 йилда тайёр маҳсулотлар экспортини қўшимча 4 миллиард долларга ошириш асосий мақсадимиз бўлади»¹.

Рақобат кескинлашиб бораётган шароитда жаҳон бозорларида маҳсулотлар экспорти ҳажмини ошириш орқали янги бозорларга кириб бориш ва анъанавий бозорларда ўз ўрнини мустаҳкамлаш учун экспорт қилувчиларни давлат томонидан қўллаб-қувватлашни янада кенгайтириш заруриятини келтириб чиқармоқда.

Мазкур масалаларга Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан тасдиқланган «2022 - 2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида» Фармони «Миллий иқтисодий жадвал ривожлантириш ва юқори ўсиш суръатларини таъминлаш» йўналишининг 28 - **Республиканинг экспорт салоҳиятини ошириш орқали 2026 йилда республика экспорт ҳажмларини 30 миллиард АҚШ долларига етказиш номли** мақсадида «... экспортчи корхоналар фаолиятини қўллаб - қувватлаш тизимини фаол давом эттириш орқали республика экспорт салоҳиятини ошириш, экспортчи корхоналарга кўрсатилаётган ташкилий ва молиявий ёрдам бериш тизимини такомиллаштириш » каби масалаларнинг қўйилиши ҳукуматимиз томонидан экспорт салоҳиятини ошириш, экспорт фаолияти билан шуғулланадиган корхоналарни қўллаб - қувватлашга эътибор нечоғли юқориликдан далолат беради.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Ташқи иқтисодий фаолият, экспорт операциялари таҳлилида Ё.Абдуллаевнинг Иқтисодий таҳлил. 100 саволга 100 жавоб дарслиги.

Тадқиқот ишида гуруҳлаш ва таҳлил қилиш методларидан фойдаланилди.

НАТИЖАЛАР

Ташқи иқтисодий таҳлил усуллари ва услубларини ўрганиш ташқи иқтисодий фаолияти ҳолати ва самарадорлигини баҳолаш имконини беради

Ташқи иқтисодий фаолият таҳлилининг асосий мақсади - валюта ва экспорт - импорт операцияларининг ҳолати, ташқи савдодан олинган фойда ва зарарлар, активлар ва пасивлар таркибидаги ўзгаришлар, дебитор ва кредиторлар билан

¹ Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлис ва Ўзбекистон халқига Мурожаатномаси. 21.12.2022

ҳисоб - китоблар, хорижий валютада акс эттирилган ахборот параметрларини ҳисобга олиш бўлиб ҳисобланади.

Ташқи иқтисодий фаолият таҳлилида қуйидагилар аниқланади:

- экспорт- импорт ҳажмини ва улушини аниқлаш;
- ички бозорда истеъмолнинг умумий ҳажмида рационали маҳсулотлар;
- товарлар (ишлар, хизматлар) импорти динамикасини баҳолаш;
- ташқи ва пул - кредит сиёсатининг ривожланишига таъсир этувчи омиллар.

Ташқи иқтисодий фаолият таҳлилида экспорт операциялари таҳлили муҳим аҳамиятга эга.

Экспорт операциялари таҳлилида корxonанинг ташқи иқтисодий фаолияти ва унинг самарадорлик кўрсаткичларига иқтисодий ташҳис қўйилади. Бу бевосита ташқи савдо обороти ҳажмини ўстириш ва фойдалилигини таъминлашнинг мавжуд ички имкониятларини ўрганишни ҳам ўз ичига олади. Экспорт операциялари таркибини ўрганишда ялпи экспорт ҳажмида алоҳида олинган товарлар ёки товарлар гуруҳининг мутлақ нисбий ўзгаришларига (режага ва ўтган йилларга нисбатан) баҳо берилади. Шунингдек, ташқи савдо фаолияти бўйича сотилган маҳсулот, иш ва хизматлар турига оид тақсимот қаторлари, ташқи савдонинг мамлакатлараро сотиш ҳажми, ҳудудлар асосида тақсимотига баҳо берилади.

Ташқи савдо обороти бўйича режа - топшириқларининг бажарилишига аҳамият берилади. Шунингдек, ташқи савдо обороти бўйича динамик ўзгаришлар эътиборга олинади.

Ташқи савдо обороти динамикаси деганда, унинг йиллар бўйича ўзгариш даражалари тушунилади. Таҳлилда шунингдек, экспорт ҳажми ва унинг ўзгаришига таъсир этувчи омиллар таҳлилига аҳамият берилади. Экспорт ҳажмининг ўзгаришига таъсир этувчи омиллар таркибига бевосита ҳисоб - китоб қилинадиган, сотилган товарлар, ишлар ва хизматлар баҳосининг ўзгариши ва физик ҳажмининг ўзгаришлари киритилади. (1-жадвал)

1-жадвал

Ташқи савдо айланма режасининг бажарилиши

Маҳсулот турлари	Режа		Ҳақиқатда		Ялпи маҳсулот		Режа бажарилиши, %
	Миқдори, дона	Баҳо, сўм	Миқдори, дона	Баҳо, сўм	Режа, минг сўм	Ҳақ, минг сўм	
А	110	4000	130	5000	44,0	65,0	147,0
Б	90	3000	110	3500	27,0	38,5	142,5
Жами	*	*	*	*	71,0	103,5	145,7

МУҲОКАМА

Корхонада экспорт ҳажми “А” маҳсулот тури бўйича +47,0 фоизга, “Б” маҳсулот тури бўйича +42,5 фоизга ошириб бажарилган. Таъсир этувчи омиллар таҳлилини ҳам юқоридаги жадвал маълумотлари асосида баҳолаш мумкин. Корхонада ташқи савдо обороти режага нисбатан “А” маҳсулот тури бўйича 21 минг сўмга, “Б” маҳсулот тури бўйича 11,5 минг сўмга ошиши кузатилган. Бу ўзгаришлар таъсирини қуйидаги боғланишлар асосида аниқлаш мумкин.

“А” маҳсулот тури бўйича ялпи савдо ҳажмининг ўзгаришига таъсир этувчи омиллар таъсири:

1. “А” маҳсулот миқдорининг ўзгариши ҳисоби

$$130 - 110 * 4000 = +8,0 \text{ минг сўм}$$

2. “А” маҳсулот баҳосининг ўзгариши ҳисобига

$$5000 - 4000 * 130 = +13,0 \text{ минг сўм}$$

Ҳар икки омил йиғиндиси = $8,0 + 13,0 = +21,0$ минг сўм.

“Б” маҳсулот тури бўйича маҳсулот ҳажмининг ўзгаришига таъсир этувчи омиллар:

1. “Б” маҳсулот миқдорининг ўзгариши ҳисоби

$$110 - 90 * 3000 = + 6,0 \text{ минг сўм}$$

“Б” маҳсулот баҳосининг ўзгариши ҳисобига

$$3500 - 3000 * 100 = 5,0 \text{ минг сўм.}$$

Иккала омил йиғиндиси = $+6,0 + 5,0 = 11,0$ минг сўм.

Юқоридаги боғланишларни жами маҳсулот қатори бўйича ҳам ҳисоблаш мумкин.

ХУЛОСА

Хулоса қилиб айтганда, корхонанинг ташқи иқтисодий фаолияти, экспорт операцияларини таҳлил қилишда қуйидагиларни ўрганиш зарур бўлади:

- ташқи савдо обороти ҳажмини ўстириш ва фойдалилигини таъминлашнинг мавжуд ички имкониятларини ўрганиш;
- ялпи экспорт ҳажмида алоҳида олинган товарлар ёки товарлар гуруҳининг мутлақ нисбий ўзгаришларига баҳо бериш;
- экспорт ҳажми ва унинг ўзгаришига таъсир этувчи омиллар таҳлили;
- ташқи савдо обороти бўйича динамик ўзгаришлар.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати: (REFERENCES)

Президент асарлари

1. Шавкат М.Мирзиёевнинг Олий Мажлис ва Ўзбекистон халқига Мурожаатномаси. 2023. 20.12.
2. Ўзбекистон Республикасининг «2022 - 2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси».

Китоблар

1. Ё.Абдуллаев, А.Иброҳимов, М.Рахимов. Иқтисодий таҳлил. 100 саволга 100 жавоб. Меҳнат 2001.